

Liturgi kring döden

Formen för jordfästning är svenska kyrkans torftigaste ritual. Detta därför att det knappast innehåller verklig liturgi. Ty som sådan kan betraktas endast den treledade mullpåkastningsformeln med efterföljande invokation, vidare Fader vår och välsignelsen. Resten, och det är det mesta, är i själva verket katekes, undervisning om livets förgänglighet, döden och det eviga livet. Denna undervisning meddelas i form av skriftord och psalmer, valfria för att passa för det enskilda fallets själavårdssituation. (För egen del uppfattar jag uppläsning av psalmverser i gudstjänsten – även i början på predikan – som tecken på andlig torka.) Därtill kommer bönerna, som också är kateketiskt upplagda, med en parentetisk accent: de vid jordfästningen närvarande bör dra de rätta lärdomarna av det aktuella dödsfallet. Till och med begravningsmässan är undervisande, فرمانande, tröstande. Men när jag tänker efter, så fyller åtminstone för mitt vidkommande begravningsmässans sång och musik något litet av det stora liturgiska tomrummet, och detta liksom oberoende av ordalydelsen.

Vad menas då med den liturgi som lyser med sin frånvaro i jordfästningsritualet? Liturgi är insättandet av en enskild kultakt i hela sammanhanget av kyrkans gudstjänst. Och denna innebär i sin tur att frälsningshistorien, frälsningsskeendet

och frälsningsverkligheten aktualiseras och blir närvarande.

Liturgiens former är skriftläsningar, böner, hymner, växelläsningar, proklamationer, bekännelser, därtill sakramental handlingar, åtbörder, symboler, slutligen en gudstjänstens karakteristiska struktur. Allt detta samverkar till att ställa in det enskilda gudstjänstillfället i det sammanhang som omspannar himmel och jord, förgånget, nuvarande och tillkommande.

I vår svenska högmässa har vi sådana liturgiska element som det från Jerusalems tempel tagna trefaldiga Helig, juldagens Gloria, fornkyrkans Credo, prefationernas efter kyrkoåret varierade sammanfattning av skapelse- och frälsningshistoria, det outtömliga Sanctus, de med själva centrum i Jesu jordaliv förknippade instiftelseorden, Fader vår, vidare Agnus Dei, där Uppenbarelsebokens rymd välver sig över mötet mellan Johannes Döparen och Jesus. För att bara nämna det väsentliga av mässans ordinarium. Detta gör att den konkreta söndagsgudstjänsten, den enstaka nattvardsgången genom sina liturgiska element blir transparent och aktualiserar Guds frälsningsord i Gamla och Nya testamentet, kyrkans liv bland människor och inför Gud i väntan på parusien, och därtill den himmelska verkligheten i sin osynliga närvaro redan nu.

Vad bör då med liturgiska formers hjälp aktualiseras, när en kristen församling följer en avliden medlem på dennes sista färd och lämnar den döda kroppen åt gravens ro? Bara några korta antydningar må här ges.

En människas — inte bara en kristens — död hör hemma i skapelsesammanhanget och bör ge anledning till tack-sägelse. Men döden kastar sin skugga över livet, döden som skördar de av år mätta och slår ned i ungdomens dagar, döden som också tar sig uttryck i det som aldrig kunde bli helgjutet. Här kommer kreaturens suckar in, hela skapelsens vånda över att vara skild från det fullkomliga livet. Döden för också ofrånkomligt tankarna till domen, mötet med Gud, där synd och skuld blir uppenbara. Vid en människas bår har kyrkan anledning att solidarisera sig med hela mänskligheten i syndabekännelsen och åkallan om nåd.

Men sedan kommer det kristna perspektivet in: Kristus som har dött och uppstått för att bryta syndens och dödens lag. I liturgien borde finnas en klang av lärjungarnas möte med den Uppståndne, något av den fanfar som urkyrkans förkunnelse om Kristi och de kristnas uppståndelse utgjorde.

Var kommer den enskilde kristne in i detta frälsningshistoriska skeende? Det sker i dopet, där vi dör och uppstår med Kristus på ett sådant sätt att något utav dödens udd redan där bryts. Det gör att den död som ändå väntar vid jordelivets slut måste ses i ljuset av dopet. En jordfästningsliturgi som inte reflekterar dopliturgien måste anses vara defekt.

Professor J. J. von Allmen, schweizisk

reformert teolog och känd ekumen, har i en väsentlig artikel i ämnet (*Remarques sur les services funèbres: Verbum Caro* 9 [1955] 28—46) framhållit ett motiv som bör komma till uttryck vid jordfästningen. Det är att under tiden mellan Kristi uppståndelse och hans parusi striden här på jorden fortgår mellan livet (i kvalificerad betydelse) å ena sidan och synd och död å den andra. Kyrkan är satt att proklamera livet för att därmed övervinna de livsfientliga makterna. Vid en församlingsmedlems bår har denna proklamation att ske på ett sådant sätt att det står klart att varje medlem av en kristen gemenskap får känna den vissheten och tryggheten att han hägnas och bäres av gemenskapens liv i Kristus, när han en gång kommer i den kris och i den vansklighet som döden innebär.

Oberoende av hur man ställer sig till frågan om legitimiteten av böner för de döda borde en kristen församling vara angelägen att vid en jordfästning anbefalla den döde åt Guds barmhärtighet och anförtro honom åt gemenskapen med Kristus. Som det är nu är jordfästningsritualet individualistiskt så att man ryser i sin ensamhet. Den döde och de anhöriga lämnas därhän, de sistnämnda med välmentala förmaningar. När kyrka och församling i själva verket just vid en jordfästning har tillfälle att uttrycka och proklamera sin solidaritet — både med den som har gått över gränsen och med den som har lämnats kvar.

Något av det viktigaste återstår ännu. Det är utblicken mot fulländningen som måste ha sin givna plats i en liturgi kring döden. I ljuset av Kristi uppståndelse blir döden transparent och låter oss bort-

om den ana det fullkomliga livet i oskrymtad gemenskap med Gud och medmänniskor, i åskådande av skapel-sens storhet och mångfald. Utblicken oscillerar mellan det som redan nu är – ”i himmelen” – och det som ännu kommer att ske – parusien och nyskapelsen. Där är det som bekant svårt att dra rationella gränser. I liturgisk form bör dock komma till uttryck tron på det som är osynligt närvarande, hoppet om en framtida fullkomning, längtan efter gemenskapen med Kristus vår frälsare och med dem som gått före oss.

Det får vara en tankeställare att sv. ps. 144 ”I himmelen, i himmelen . . .” sjungs så ofta och gärna. Som psalm kan den inte ersätta det som i liturgisk form borde finnas med vid jordfästningen. Men den kan ge en fingervisning om de motiv, som här anmäler sig. Som underlag för en liturgi finns härliga texter i de nytestamentliga skrifterna, inte minst i

Uppenbarelseboken. Där finns den ton från himlen som kan bli ett evangelium, till hjälp och tröst i en värld där behovet av tröst är omätligt.

Det faktum att döden hos människorna i dagens värld utlöser frågor och uppfattas existentiellt på ett sätt som är både nytt och märkligt, borde vara en lämplig utgångspunkt för ett arbete med ekumenisk bredd och i syfte att i ett nytt jordfästningsritual låta den kristna trons och det kristna livets rikedomar komma till uttryck. Det finns möjligheter att skapa levande liturgi omkring döden. Att låta mullpåkastningsformeln strama karghet och svårbegriplighet för nutidsmänniskan ersättas eller omramas av en böljande rörlighet med suckar och sång, bön och bekännelse, proklamation och lovsägelse. Livet växer fram ur döden. Även i en liturgi kring döden.

Harald Riesenfeld